

Методичний підхід до визначення рівня розвитку інноваційного потенціалу підприємств легкої промисловості

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Підприємства галузі тривалий час працювали на межі рентабельності. За таких умов, звичайно, важко мовити про інноваційний розвиток, коли коштів не вистачає не лише на розширене, а й навіть на просте відтворення процесу виробництва продукції. В 2009 р. рентабельність операційної діяльності підприємств легкої промисловості становила 3,1% за рентабельності операційної діяльності підприємств переробної промисловості 1,4% [1, с. 62]. Вперше за останні десять років прибутковість операційної діяльності підприємств галузі перевищила аналогічну прибутковість підприємств переробної промисловості. Цей факт доводить, що у підприємств легкої промисловості є невикористані можливості підвищення ефективності виробництва та інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблеми та перспективи розвитку легкої промисловості України досліджували Т. В. Калінеску, Ю. А. Романовська, О. Д. Кирилов [2], О. І. Лабурцева [3], О. В. Царенко [4] та ін.

Інноваційні засади розвитку легкої промисловості розглянуто у працях А. П. Гречан [5], А. Є. Глинської [6], М. П. Денисенко [7], Н. В. Чаленко [8] та ін. Невирішеними залишаються питання відтворення інноваційного потенціалу підприємств галузі для забезпечення їхнього сталого розвитку.

Мета статті – дослідити рівень розвитку інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств легкої промисловості та обґрунтувати шляхи поліпшення його використання та відтворення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сталий розвиток вітчизняної легкої промисловості можливий завдяки формуванню, реалізації та відтворенню інноваційного потенціалу, що дасть змогу впроваджувати інновації у практику господарської діяльності підприємств та істотно підвищувати їхню прибутковість. На якість техніко-технологічного розвитку промисловості безпосередньо впливають рівень розвитку науки та інтелектуального розвитку працівників підприємств галузі, що поряд з інвестиційними можливостями впливає на рівень виробничого потенціалу та забезпечує інноваційну активність промислових підприємств [9, с.187]. Звідси випливає, що інноваційний потенціал легкої промисловості (як і будь-якої іншої галузі промислового виробництва) можна охарактеризувати за такими напрямками: *інтелектуальний; інвестиційний та виробничий потенціали* (рис. 1).

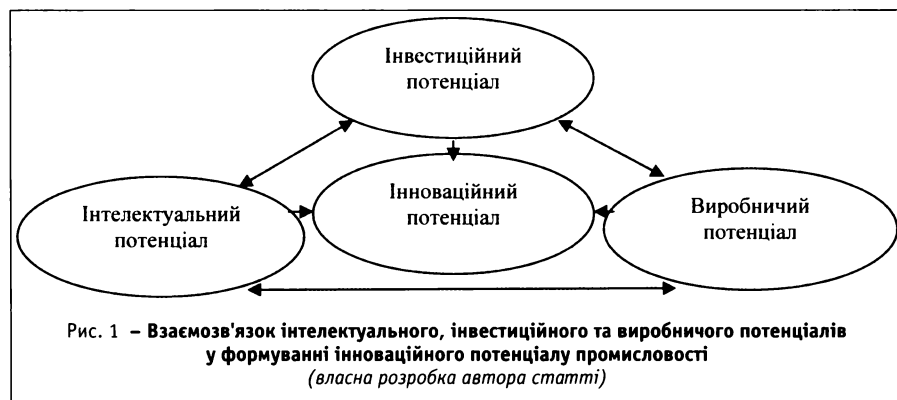

Рис. 1 – Взаємозв'язок інтелектуального, інвестиційного та виробничого потенціалів у формуванні інноваційного потенціалу промисловості (власна розробка автора статті)

Під інтелектуальним потенціалом розуміємо можливості підприємства досягати інтелектуальних результатів у вигляді оформлених та використаних прав інтелектуальної власності [9, с.187]. Під інвестиційним потенціалом промисловості розумітимемо фінансові можливості промислових підприємств (як реалізовані, так і не реалізовані), які спрямовуються на досягнення економічної та/або соціальної мети [9, С.190].

Під інноваційним виробничим потенціалом розуміємо здатність промислових підприємств створювати конкурентоспроможну продукцію з використанням сучасної техніки, технології та науково-технічної інформації. Рівень виробничого потенціалу залежить від кількості та якості виробничих ресурсів, а також від ефективності їх використання [9, с.191].

Визначимо рівень розвитку інноваційного потенціалу як інтегрований показник рівня розвитку виділених потенціалів, порівняно з рівнем розвитку інноваційного потенціалу вітчизняної переробної промисловості.

Можливість зрозумілого й точного сприйняття результатів оцінювання дає застосування середньої величини [10, с.115]. Для рівномірних періодів, де порівняння значень показників відбувається з попередніми значеннями, доцільно використовувати просту середньгеометричну величину:

$$\bar{X} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n X_i}$$

де X_i – темп зростання i -того показника;
 n – кількість показників, взятих для оцінювання.

Для нерівномірних періодів можна використовувати середньгеометричну зважену величину:

$$\bar{X} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n X_i^{t_i}}$$

де t_i – тривалість часового інтервалу.

Якщо $\bar{X} > 1$, потенціал використовується інтенсивніше, порівняно з попереднім періодом, що свідчить про підвищення ефективності певного напрямку діяльності промисловості (підприємства); за $\bar{X} < 1$ інтенсивність використання потенціалу зменшується, відповідно ефективність діяльності знижується; за $\bar{X} = 1$ ніяких змін у розвитку промисловості (підприємства) не відбулося, що свідчить про недостатність інтенсифікації використання потенціалу.

Використання запропонованих середньгеометричних величин надасть можливість визначити інтенсивність використання інноваційних ресурсів промисловості (*інтелектуальних, інвестиційних та виробничих*), з одного боку, та ефективність розвитку промисловості як цілісної господарської системи, з іншого.

Рівень та динаміку інтелектуального потенціалу промисловості за умови наявності вихідних даних можна визначити за показниками: кількість творців (авторів винаходів (корисних моделей), промислових зразків та раціоналізаторських пропозицій); кількість оформлених прав інтелектуальної власності; кількість використаних об'єктів промислової та інтелектуальної власності. Оскільки підприємствами легкої промисловості в 2005, 2007 та 2009 рр. не було отримано жодного охоронного документа в Державному департаменті інтелектуальної власності України, пропонуємо для оцінювання інтелектуального потенціалу замінити показник «кількість оформлених прав інтелектуальної власності» на «кількість підприємств, що виконували роботи по створенню і використанню об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій» (табл. 1 – 2).

ТАБЛИЦЯ 1 – Динаміка розвитку інтелектуального потенціалу переробної промисловості України
(власне опрацювання автора, на підставі [11–14])

Показник	Темпи зростання				
	2005/04	2006/05	2007/06	2008/07	2009/08
Кількість творців (авторів винаходів (корисних моделей), промислових зразків та раціоналізаторських пропозицій)	1,001	0,857	0,923	0,865	0,700
Кількість підприємств, що виконували роботи по створенню і використанню об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій	1,212	0,867	0,950	0,961	0,869
Кількість використаних об'єктів промислової та інтелектуальної власності	0,949	0,838	0,984	0,888	0,85
Інтелектуальний потенціал	1,048	0,854	0,952	0,904	0,802

ТАБЛИЦЯ 2 – Динаміка розвитку інтелектуального потенціалу легкої промисловості України
(власне опрацювання автора, на підставі [11–14])

Показник	Темпи зростання				
	2005/04	2006/05	2007/06	2008/07	2009/08
Кількість творців (авторів винаходів (корисних моделей), промислових зразків та раціоналізаторських пропозицій)	0,463	0,737	1,429	1,750	0,457
Кількість підприємств, що виконували роботи по створенню і використанню об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій	0,800	0,583	1,143	1,125	0,889
Кількість використаних об'єктів промислової та інтелектуальної власності	0,671	0,347	1,765	1,433	0,47
Інтелектуальний потенціал	0,629	0,530	1,423	1,413	0,574

Слід зазначити, що до 2005 р. включно будь-які творчі роботи виконували лише підприємства текстильного виробництва, виробництва одягу, хутра та виробів з хутра. Як видно з табл.1 та 2, інтелектуальний потенціал легкої промисловості найінтенсивніше використовували в 2007 та 2008 рр., порівняно з іншими роками та використанням інтелектуального потенціалу переробної промисловості. У цей період істотно зростала чисельність авторів раціоналізаторських пропозицій, хоча їхня кількість не досягнула рівня 2004 р. (чисельність авторів винаходів (корисних моделей), промислових зразків та раціоналізаторських пропозицій становила 41 особу, в тому числі авторів раціоналізаторських пропозицій – 34 особи) [11]. В 2009 р. відбулося суттєве скорочення всіх показників інтелектуального потенціалу, що свідчить про незадовільний стан його розвитку. Інноваційний розвиток на основі дуже низького рівня інтелектуального потенціалу практично відсутній. Загальна кількість запатентованих винаходів залишається у легкій промисловості України незначною, основною причиною чого є правова незахищеність прав інтелектуальної власності [9, с.190]. Це, у свою чергу, стримує інвестиції в інноваційну сферу галузі. Нинішній стан винахідництва не відповідає потребам і ресурсам підприємств й свідчить про поступову втрату ними свого найціннішого багатства – інтелектуального потенціалу.

Однією з головних умов життєдіяльності та розвитку промисловості та її окремих підгалузей і підприємств є інвестування. Пропонуємо оцінювати інвестиційний потенціал промисловості у його розвитку за допомогою таких показників: інвестиції в основний капітал; рівень оновлення основних засобів; чистий грошовий потік від операційної діяльності.

ТАБЛИЦЯ 3 – Динаміка розвитку інвестиційного потенціалу переробної промисловості України
(власне опрацювання автора статті на підставі [1, 15–20])

Показник	Темпи зростання				
	2005/04	2006/05	2007/06	2008/07	2009/08
Інвестиції в основний капітал	1,344	1,344	1,488	1,093	0,721
Рівень оновлення основних засобів	1,041	1,115	1,212	1,017	0,771
Чистий грошовий потік від операційної діяльності	1,190	1,207	1,334	0,901	0,857
Інвестиційний потенціал	1,185	1,218	1,340	1,000	0,781

ТАБЛИЦЯ 4 – Динаміка розвитку інвестиційного потенціалу легкої промисловості України
(власне опрацювання автора статті на підставі [1, 15–20])

Показник	Темпи зростання				
	2005/04	2006/05	2007/06	2008/07	2009/08
Інвестиції в основний капітал	1,369	0,830	1,171	0,919	0,764
Рівень оновлення основних засобів	1,203	1,095	0,838	1,296	0,614
Чистий грошовий потік від операційної діяльності	0,958	1,255	1,179	0,503	3,018
Інвестиційний потенціал	1,164	1,045	1,050	0,843	1,123

Вибір показників пояснюється тим, що інвестування у розширене відтворення виробничих фондів має призводити до підвищення ефективності виробничої (операційної) діяльності промислових підприємств. Крім того, зростання чистого грошового потоку від операційної діяльності безпосередньо впливає на підвищення можливості інвестувати власні кошти, внаслідок чого позитивно змінюватиметься фінансова стійкість та незалежність промислових підприємств. Результати оцінювання інвестиційного потенціалу наведено в табл. 3 та 4.

У 2009 р. розвиток інвестиційного потенціалу легкої промисловості вперше був інтенсивнішим, порівняно з розвитком інвестиційного потенціалу переробної промисловості. Як зазначалося вище, рентабельність операційної діяльності підприємств легкої промисловості вперше за останні десять років перевищила рентабельність операційної діяльності підприємств переробної промисловості. Це вплинуло на зростання чистого грошового потоку від операційної діяльності на 201,8 %. При цьому інвестиції в основний капітал та рівень оновлення основних засобів підприємств як переробної, так і легкої промисловості в 2009 р. суттєво скоротилися. Вплинули на це, в першу чергу, наслідки світової фінансово-економічної кризи. Підприємства легкої промисловості залишаються інвестиційно непривабливими для зовнішніх інвесторів. Доказом цього є те, що в 2009 р. зазначені підприємства на 100% фінансували здійснення інноваційної діяльності власним коштом [14].

Оскільки основою соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства залишається виробництво промислової продукції, а вихідною умовою його розвитку за часів постіндустріальної економіки є інновації, розглянемо виробничий потенціал вітчизняної переробної та легкої промисловості у інноваційному вимірі.

Виробничий потенціал загалом переробної та легкої промисловості визначимо за показниками: кількість підприємств, що здійснювали інноваційну діяльність; кількість підприємств, що впроваджували інновації; кількість впроваджених інновацій; кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію; обсяг реалізованої інноваційної продукції (табл. 5–6).

Виробничий потенціал як переробної, так і легкої промисловості, використовували інтенсивніше в 2007 р., причому в легкій промисловості інтенсивність використання була вищою. Загалом у легкій промисловості відбувається недовикористання наявних виробничих можливостей інноваційного розвитку.

Узагальнимо наслідки розрахунків розвитку інтелектуального, інвестиційного та виробничого потенціалів та визначимо інтегрований показник «Темп зростання інноваційного потенціалу» для переробної (табл. 7, рис. 2) та легкої промисловості (табл. 8, рис. 3).

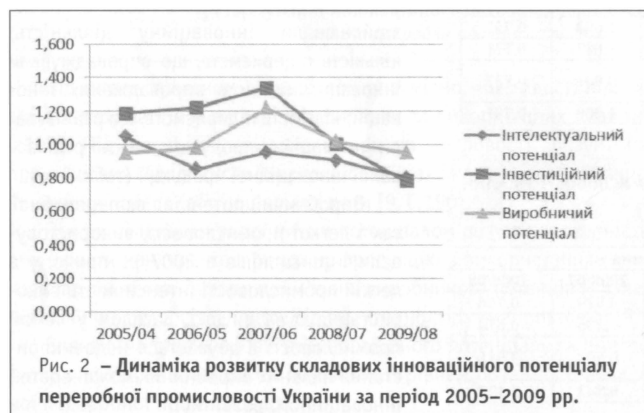
За період 2005–2007 рр. на розвиток інноваційного потенціалу переробної промисловості суттєво впливало інтенсивне використання інвестиційного потенціалу. Загалом в 2007 р. інтенсивність використання інноваційного потенціалу за всіма складовими була найбільшою. В 2008 та 2009 рр. відбувалося поступове зниження використання інноваційного потенціалу, що свідчить про зниження ефективності інноваційної діяльності підприємств галузі. Визначальним у розвитку інноваційного потенціалу легкої промисловості також був 2007 р. За період 2007–2008 рр. суттєво зросло використання інтелектуального потенціалу, проте уже в 2009 р. тут відбувся найбільший спад. Інвестиційні можливості в 2009 р. значно зросли внаслідок зростання чистого грошового потоку від операційної діяльності підприємств галузі.

На рис. 4 порівняємо розвиток інноваційного потенціалу підприємств легкої з підприємствами переробної промисловості.

Зростання інвестиційних та виробничих можливостей підприємств легкої промисловості в 2009 р. призвело до перевищення інтенсивності використання їхнього інноваційного потенціалу, порівняно з підприємствами переробної промисловості. Негативний вплив у цьому році відбувся внаслідок істотного зниження використання інтелектуального потенціалу підприємствами легкої промисловості.

Ранжирування причин низького рівня розвитку інноваційного потенціалу підприємств легкої промисловості, за результатами опитування керівників, подано на рис. 5.

Як бачимо, найвагомішою причиною визначено втрату внутрішніх ринків збуту.

ТАБЛИЦЯ 5 – Динаміка розвитку виробничого потенціалу переробної промисловості України (власне опрацювання автора статті на підставі [11–14])

Показник	Темпи зростання				
	2005/04	2006/05	2007/06	2008/07	2009/08
Кількість підприємств, що здійснювали інноваційну діяльність	0,875	0,935	1,303	0,946	1,008
Кількість підприємств, що впроваджували інновації	0,845	1,228	1,197	0,971	1,007
Кількість впроваджених інновацій	0,865	0,716	1,103	1,038	1,117
Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію	0,926	0,901	1,137	0,963	0,996
Обсяг реалізованої інноваційної продукції	1,286	1,221	1,367	1,189	0,684
Виробничий потенціал	0,947	0,980	1,218	1,018	0,950

ТАБЛИЦЯ 6 – Динаміка розвитку виробничого потенціалу легкої промисловості України (власне опрацювання автора статті на підставі [11–14])

Показник	Темпи зростання				
	2005/04	2006/05	2007/06	2008/07	2009/08
Кількість підприємств, що здійснювали інноваційну діяльність	0,961	0,716	1,434	0,868	0,879
Кількість підприємств, що впроваджували інновації	1,058	0,873	1,167	0,875	0,939
Кількість впроваджених інновацій	1,123	0,257	1,265	1,000	0,689
Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію	1,000	0,681	1,043	0,796	1,026
Обсяг реалізованої інноваційної продукції	0,882	0,775	1,788	0,642	1,265
Виробничий потенціал	1,001	0,610	1,316	0,828	0,941

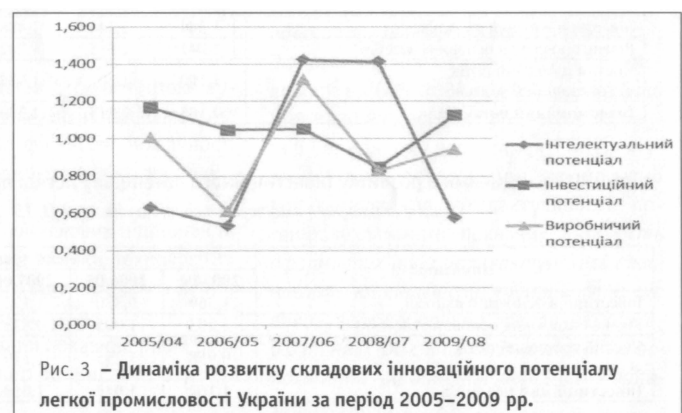
ТАБЛИЦЯ 7 – Темпи зростання інноваційного потенціалу переробної промисловості України

Показник	Темпи зростання				
	2005/04	2006/05	2007/06	2008/07	2009/08
Інтелектуальний потенціал	1,048	0,854	0,952	0,904	0,802
Інвестиційний потенціал	1,185	1,218	1,340	1,000	0,781
Виробничий потенціал	0,947	0,980	1,218	1,018	0,950
Інноваційний потенціал	1,056	1,007	1,158	0,973	0,841

ТАБЛИЦЯ 8 – Темпи зростання інноваційного потенціалу легкої промисловості України

Показник	Темпи зростання				
	2005/04	2006/05	2007/06	2008/07	2009/08
Інтелектуальний потенціал	0,629	0,530	1,423	1,413	0,574
Інвестиційний потенціал	1,164	1,045	1,050	0,843	1,123
Виробничий потенціал	1,001	0,610	1,316	0,828	0,941
Інноваційний потенціал	0,902	0,697	1,253	0,995	0,846

Відсутність державної підтримки прямо впливає на існування недобросовісної конкуренції з боку іноземних товаровиробників. Це дає змогу дійти висновку, що за умов чесної конкуренції є реальні можливості інноваційного розвитку підприємств галузі власними силами. Відсутність платоспроможного попиту на інноваційну продукцію галузі поставлено на останнє місце: така продукція (оновлена, модна, функціональна та якісна) завжди користуватиметься попитом у населення. А ось те, що така причина, як правова незахищеність прав інтелектуальної власності, посідає передостаннє місце, свідчить про недооцінювання керівниками важливості інтелектуального розвитку підприємств галузі. Особливо це актуально за умов формування економіки знань.

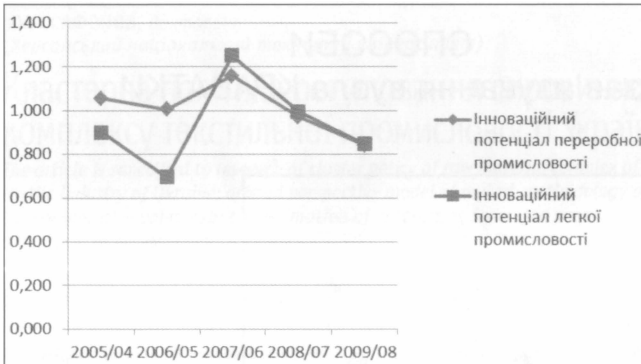

Рис. 4 – Динаміка розвитку інноваційного потенціалу легкої промисловості щодо переробної промисловості України за період 2005–2009 рр.

Рис. 5 – Вагомість причин низького рівня розвитку інноваційного потенціалу підприємств легкої промисловості

За даними зарубіжних науковців, за відсутності достатньої кількості матеріальних й особливо фінансових ресурсів, досягнути високих темпів інноваційного розвитку можна саме завдяки використанню інтелектуального потенціалу працівників [10, с.122].

ВИСНОВКИ

Сьогодні у структурі реалізованої продукції промисловості України продукція підприємств легкої промисловості становить 0,9% [1]. Велика кількість підприємств (особливо малих) працюють в тьшовому секторі, внаслідок неефективної податкової політики держави, яка не сприяє захисту вітчизняного товаровиробника. Великі та середні підприємства на 90% працюють за толінговими схемами, що дає їм змогу виживати навіть у кризисні роки, проте ніяк не сприяє розвитку в інноваційному напрямі. При цьому у підприємств галузі, особливо швейної промисловості, збереглися традиції та накопичений потенціал, який можна використати для інноваційного розвитку. Цикл виробництва швейної продукції є невеликим, що забезпечує прискорення оборотності оборотних коштів [4, с.375; 21].

Проте робота на умовах давальницької сировини призводить до нестачі власного оборотного капіталу як одного з джерел фінансування інноваційного розвитку.

Як же розв'язати цю дилему? З одного боку, традиції виробництва, досвід, потенціал, з іншого, неможливість конкурувати у власній країні на внутрішньому споживчому ринку з іноземними товаровиробниками? Окреслені проблеми підприємств легкої промисловості можна розв'язати завдяки:

- ✓ Максимальному обмеженню імпорту продукції легкої промисловості, яку можна виробляти всередині країни
- ✓ Урегулюванню митних проблем
- ✓ Наданню податкових преференцій підприємствам галузі
- ✓ Сприянню зростанню інвестицій у легку промисловість та суміжні галузі (аграрно-промисловий комплекс, хімічну промисловість, машинобудування)
- ✓ Підтриманню розвитку галузевої науки
- ✓ Збалансуванню методів державної підтримки інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості [22, с.78]

Керівникам підприємств необхідно усвідомити, що можливості сталого розвитку визначаються наявністю та використанням інноваційного потенціалу, що дає змогу залучати у практику господарської діяльності інновації та істотно підвищувати прибутковість діяльності підприємств. Для цього доцільно: застосувати систему стратегічного управління; підвищувати рівень – власної інноваційної культури та працівників; ділової активності підприємств і здійснювати постійний пошук інвесторів під інноваційні проекти на засадах партнерства; маркетингової діяльності; здійснювати пошук «ніш» на ринку продукції легкої промисловості й заповнювати їх [9, с.195].

Одним з напрямів інноваційного розвитку підприємств легкої промисловості є створення кластерів. Перевагою кластеризації для виробників продукції легкої промисловості стає переміщення конкурентоспроможності по всьому технологічному ланцюгу – від отримання якісної сировини до виробництва і реалізації якісної та конкурентоспроможної продукції, що сприяє розширенню виробництва та підвищенню попиту на таку продукцію. Розвиток кластеру сприяє удосконаленню технологічного процесу всіх його учасників [23, с. 42]. При цьому інноваційні ризики також рівномірно розподіляються по всьому технологічному ланцюгу.

Важливим напрямом інноваційного розвитку є організація технопарків, суттєвою перевагою яких, як організаційної форми інноваційного розвитку, є надання науці можливості розвиватися. У рамках технопарку діє підприємство, яке здійснює реалізацію інноваційного проекту. Прибуток від виробництва та реалізації інноваційної продукції залишається в технопарку, що дає можливість спрямовувати його на реінвестування та подальший розвиток.

Однією з передумов розвитку вітчизняної легкої промисловості на інноваційних засадах може стати успішна реалізація проектів у рамках технопарку «Текстиль» (створеного на базі Херсонського бавовняного комбінату та Херсонського національного технічного університету): – вирощування бавовни та льону на території Херсонщини; – відновлення виріваного в 90-х роках ХХ ст. поголів'я тонкорунних овець [24, 25]. Реалізація цих інноваційних проектів із застосуванням новітніх технологій дасть можливість створити власну сировинну базу для вітчизняних підприємств легкої промисловості, що впливатиме на зниження собівартості продукції та підвищення конкурентоспроможності її.

Єдина можливість на сьогодні для підприємств легкої промисловості конкурувати на внутрішньому ринку – підвищувати рівень та розвивати власний інноваційний потенціал. Цей процес має бути системним та безперервним. Очікуваним наслідком стане підвищення рівня життя працівників галузі та всього населення країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистичний щорічник України за 2009 рік. – К.: Видавництво «Консультант», 2010. – 568 с.
2. Калінеску Т. В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток: Монографія / Т. В. Калінеску, Ю. А. Романовська, О. Д. Кирилов. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 272 с.
3. Лабурцева Олена Іванівна. Маркетинг і розвиток підприємництва в легкій промисловості України: [монографія] / Київський національний ун-т технологій та дизайну. – К.: КНУТД, 2008. – 363 с.
4. Царенко О. В. Конкурентні переваги легкої промисловості регіонів України: методологія формування, теорія та практика: монографія / О. В. Царенко. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2009. – 504 с.
5. Гречан А. П. Теоретико-методологічні основи розвитку підприємств легкої промисловості на інноваційних засадах: Монографія. – К.: КНУТД, 2005. – 208 с.
6. Глинська А. Є. Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку підприємств легкої промисловості: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / Херсонський національний технічний університет технологій Міністерства освіти і науки України – Київ, 2008. – 21 с.
7. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід: Монографія / Денисенко М. П., Михайлова Л. І., Грищенко І. М., Гречан А. П. та ін.; За ред. д.е.н., проф., акад. М. П. Денисенка, д.е.н., проф. Л. І. Михайлової. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 1050 с.
8. Чаленко Надія Володимирівна. Формування механізму інноваційної діяльності промислових підприємств (на прикладі швейних підприємств): Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / Київський національний університет технологій та дизайну – Київ, 2008. – 21 с.
9. Т. М. Янковець. Аналіз інноваційності підприємств легкої промисловості // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Збірник наукових праць. – Київ. – 2010. – № 1 (51), с.186-195.
10. Т. М. Янковець. Інноваційний потенціал промисловості України як основа стратегії її інноваційного розвитку // Методологічні основи розвитку постіндустріальної економіки: Монографія / М. П. Денисенко, А. П. Гречан, В. В. Лойко та ін.; За ред. д.е.н., проф. Денисенка М. П., д.е.н., проф. Гречан А. П., к.е.н., доц. В. В. Лойко.-Київ: Фітосоціоцентр, 2010.-688 с.-с. 102-124.
11. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні». – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2006.
12. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні». – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2007.
13. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні». – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2009.
14. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні». – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2010.
15. Статистичний бюлетень «Основні засоби України у 2004 році». – Державний комітет статистики України, 2005.
16. Статистичний бюлетень «Основні засоби України у 2005 році». – Державний комітет статистики України, 2006.
17. Статистичний бюлетень «Основні засоби України у 2006 році». – Державний комітет статистики України, 2007.
18. Статистичний бюлетень «Основні засоби України у 2007 році». – Державний комітет статистики України, 2008.
19. Статистичний бюлетень «Основні засоби України у 2008 році». – Державний комітет статистики України, 2009.
20. Статистичний бюлетень «Основні засоби України у 2009 році». – Державний комітет статистики України, 2010.
21. Олександр Соколовський. Актуальне інтерв'ю – [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://ukrlegprom.org.ua/statti_3.html.
22. Янковець Т. М. Здійснення інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості з метою підвищення їх конкурентоспроможності // Управлінські аспекти підвищення національної конкурентоспроможності / Матеріали III міжнародної Науково-практичної конференції 23-25 жовтня 2009 р. – Сімферополь: ВіТроПринт, 2009. – 199, [1] с. – с. 77-79.
23. Н. М. Головченко. Політика кластеризації як основний засіб зростання конкурентоспроможності органічної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках / Головченко Н. М. // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 21. – с.41-43.
24. <http://gd.ks.ua/novosti/40-milioniv-griven-planuyut-investuvani-v-proekt-tekstil.html>.
25. <http://dgerela.at.ua/publ/1-1-0-6>.

Одержано 01.03.2011

СПОСОБИ
зав'язування вузла КРАВАТКИ